

JAMIYATIMIZDA MULOQOT VA MADANIYATNI YUKSALTIRISHDA BERDAQ IJODIGA NAZAR

Rismuxammedova Guljan Amanovna

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti
2-pediatriya va tibbiy biologiya fakulteti tyutori

Xusanov Mansur Mo‘min o‘g‘li

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti
2-pediatriya va tibbiy biologiya fakulteti talabasi

Email: man4o.uz@gmail.com

Annotatsiya: Biz ushbu maqolamizda insonning muloqot va madaniyatni yuksaltirishda Berdaq asarlari bilan o‘zaro bog‘liqlig masalasi haqidagi fikrlarimizni bayon qilamiz.

Kalit so‘zlar: Muloqot, madaniyat, antroposentrik yondashuv, lingvokulturologiya, maqollar.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev: Ilmsiz, innovatsiyasiz oldimizga qo‘ygan maqsadlarga hech qachon erisha olmaymiz. Hisobot uchun emas, natija uchun ishlash kerak deya ta’kidlaydi. Jamiyatimizda muloqot va madaniyatni yuksaltirishda so‘z boyligi insonning ijtimoiy mohiyatini yuzaga chiqaradi. Inson jamiyatda yashaydi va tabiiyki, u mazkur jamiyatning boshqa a’zolari bilan muloqot qilishi lozim bo‘ladi. So‘z insonlarni bir-biri bilan bog‘laydi, ularni muloqot vositasida birlashtiradi. Muloqotsiz jamiyat bo‘lmaydi, jamiyatsiz ijtimoiy inson, madaniy va ongli inson *homo sapiens* bo‘lmaydi. So‘z tilda mujassamlashib, insonni hayvonot dunyosidan ajratadi. Hech qaysi bir fan, hech qaysi bir ilm so‘zsiz mavjud bo‘lmaydi. Hech bo‘lmaganda, bilim va tajribalarni shakllantirish, ularni qayd qilib kelgusi avlodga qoldirish uchun

ham soʻzlar kerak boʻladi. Xullas, muloqot insoniyat borligining tamali, sinchini tashkil qiladi.

Insonning rivojlanishini, ijtimoiylashuvini, uning jamiyat bilan aloqasini muloqotsiz tasavvur etib boʻlmaydi. Muloqot ham oʻziga xos ehtiyoj. Muloqot barcha tirik jonzotlarga xosdir, lekin odam darajasida u eng takomillashgan shakllarga ega boʻladi, nutq vositasida anglanadi. Nutq taʼsiri ostida qarashlar, eʼtiqodlar, maʼnaviy va estetik hissiyotlar tarkib topadi, iroda va feʼl-atvor shakllanadi. Har bir millatning oʻziga xos muloqot shakli va qarashlari mavjud. Ana shu qarashlar, eʼtiqodlar, anʼana va urf-odatlar uning tilida namoyon boʻladi. Til va madaniyat, til va tafakkur oʻrtasidagi aloqa masalasi oʻz dolzarbligini yoʻqotmaydigan masalalardan hisoblanadi. Shu oʻrinda muloqot masalasida adabiyotga murojat qilmaslikni imkoni yoʻq chunkiy adabiyot bu insonni muloqot madaniyatini yuksaltruvchi omil hisoblanadi. Jamiyatda muloqot deganda adiblar shoirlar ijodiga nazar solsak muloqatni adabiy tarzda kitoblarga nasriy va sheʼriy tarzda muhurlaganini koʻramiz. Berdaq ham shunday shoirlardan biri Berdaq.

Berdag oʻz asarlarida faqatgina insonni ulugʻlab, uning ijobiy sifatlari qanday boʻlishini tasvirlabgina qolmadi. U oʻz asarlarida tugal maʼnodagi ijobiy qahramonlar siymolarini ham yaratdi. Bu qahramonlarida mukammal insonga xos sifatlarni mujassamlashtirishga harakat qildi. U inson nomiga isnod keltiruvchi nomunosib shaxslarning qilmishlarini ayovsiz tanqid ostiga oldi.

Har bir millatning oʻziga xos koʻrish tarzi bor, oʻziga xos idrok intizomi bor, umumlashtirib aytganda, oʻziga xos tafakkur tamoyili bor. Shuning uchun ham milliy ong, milliy tafakkur, milliy tuygʻu degan oddiy tushunchalar, ming yillardir, odam bolasining qalbidagi nurga qudrat va qamrov baxsh etib keladi. Til, eng avvalo, dunyoni koʻrish, eshitish, bilish, idrok etish vositasidir. Maʼlum jamiyat tomonidan toʻplangan hayot tajribalari, bilimlar, madaniyat olamni idrok etishning oʻziga xos shaklini yuzaga keltiradi. Ular shu til jamoasining dunyoni qanday koʻrishi, qanday qabul qilishi idrok intizomini koʻrsatadi. Xalqning dunyoni milliy koʻrish tarzi va idrok intizomi, eng avvalo, shu xalqqa oid olamning lisoniy manzarasida qayd etiladi. Berdaq

“Bizlarga yordam ber” degan asarida odamlarga, xalqqa, islomning boshqa tomonlarini ham ko‘rsatgan. Ma‘lumki o‘z vaqtida Umar Hayyom ham shunday asarlari uchun uni mullalar va islomiylar tinch qo‘yishmagan edi. Umar Hayyom din va uning urf-odatlarining ijtimoiy mohiyatini fosh etib, din hukmron doiralar, ruhoniylarqo‘lida qul qilish quroli ekanini ta‘kidlaydi. Bu haqda u shunday deydi:

Masjidu, butxona qullik demakdir,

Qo‘ng‘iroq- tarona qullik demakdir.

Mehrobu kaliso, tasbehu salib,

Barchasi nixona qullik demakdir.

Chunki Berdaq ham Navoiy kabi har bir odam o‘zi uchun tabiat tomonidan belgilanganyuksak vazifa va martabani anglagan holda ish tutishi kerak deydi. Uning yurish-turishi, xatti-harakati, maqsad va niyatlari insoniylikning baland darajasiga munosib bo‘lishi shart. Shoir aytadiki, inson qadr-qimmatini, shaxsiy fazilatlarini har narsadan ustun qo‘yar ekan, inson zotiga mansublikning o‘zi kishini ulug‘ qilishni alohida ta‘kidlaydi. Bundan tashqari Berdaq Navoiyning falsafiy qarashlarini yaxshi o‘rgangan va o‘z falsafiy qarashlarida o‘xshashlik borligini bilgan edi. Berdaq bu boradagi jamiyatda madaniyat va madaniyatni yuksalturuvchi asarlar muollifi sifatida jamiyatga oid qarashlarining shakllanishiga ta‘sir ko‘rsatgan omillar haqida gapiradigan bo‘lsak, avvalo u qanday muhitda tug‘ilganini, qanday muhitda yashaganini yana bir bor yodga olsak xato qilmagan bo‘lamiz. Berdaq shoir, baxshi bo‘lishiga qaramay o‘z she‘rlarida, qo‘shiqlarida, falsafiy g‘oyalarni ilgari surdi. Chunki uning falsafiy qarashlarini o‘sha she‘r, qo‘shiqlarida ko‘ramiz. Bunda qanday falsafa yotadi degan savolga esa, uning she‘rlarini o‘qigan inson biladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI:

1. Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик. Жиззах: Сангзор, 2006;
2. Токарев Г.В. Лингвокультурология. Тула: Издательство ТГПУ им. Л.Н. Толстого, 2009. -С. 6.
3. Усмонов Ф. Ўзбек тилидаги ўхшатишларнинг лингвомаданий тадқиқи: Филол.фан. бўйича фалсафа д-ри. (PhD) дисс. Тошкент, 2019. -Б. 13.
4. Маҳмудов Н. Тилимизнинг тилла сандиғи. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2012. -Б. 10.
5. Маҳмудов Н. Оламнинг лисоний манзараси ва сўз ўзлаштириш. Ўзбек тили ва адабиёти. Тошкент, 2015. №3. -Б. 6.
6. www.ziyo.uz
7. www.ziyonet